

Zlyhanie slovenskej demokracie alebo voľby do Národnej rady Slovenskej republiky

Daniel KEREKEŠ

„V skutočne rovnej demokracii by bola zastúpená každá a ktorákoľvek časť ľudu a to nie nepomerne, ale pomerne. Väčšina voličov by mala vždy väčšinu zástupcov a menšina voličov by mala vždy menšinu zástupcov“

John Stuart Mill

Úvahy o zastupiteľskej demokracii

Úvod

Parlamentné voľby môžeme považovať za základný inštitút zastupiteľskej demokracie. Vo svete existuje niekoľko typov volebných systémov uplatňovaných pri parlamentných voľbách a je predpoklad, že všetky by mali spĺňať určité kritéria demokratickosti, ekvivalentnosti, pomernosti, či efektívnosti. Sú krajiny, v ktorých sa volebné systémy menia relatívne často (Taliansko) práve pre dosahovanie vyššie uvedených kritérií, ale existujú však aj krajiny, v ktorých sa volebný systém až tak často nemení (Veľká Británia) a vzniká tam predpoklad, že status quo vyhovuje aj voličom, aj predstaviteľom moci. V Slovenskej republike sa pri voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky¹ využíva volebný systém, s ktorým sú spojené určité nedokonalosti. Parlamentné voľby, ktoré sa konali v roku 2012 priniesli pre slovenský politický systém zaujímavé a do vtedy jedinečné výsledky, ktoré možno analyzovať a skúmať. Jedinečnosťou máme na mysli situáciu, že v parlamentnom zbore majú väčšinu mandátov zástupcovia jedného politického subjektu – strany SMER – sociálna demokracia. Za jedinečné však možno považovať viacero skutočností vyplývajúce z volieb do Národnej rady Slovenskej republiky, ako napríklad volebný úspech alternatívneho politického subjektu Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti, či neúspechy ostatných tradičných, ale aj alternatívnych strán atď.

Cieľom tejto práce je stručne analyzovať niektoré prvky volebného systému používaného pri voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky, zhodnotiť a porovnať jeho demokratickosť, proporcionalitu, prirodzenosť, či ekvivalentnosť a v konečnom dôsledku nájsť relatívne optimálne riešenie. Úlohou práce je zároveň poukázať na ostatné nedokonalosti volebného, či politického systému vo forme výzvy na ďalšiu analýzu. V tejto práci sa zameriavame najmä na volebné kvórum a preferenčné hlasovanie v kontexte výsledkov parlamentných volieb konajúcich sa 10. marca 2012.

¹ Národná rada Slovenskej republiky – je oficiálny názov pre slovenský parlament – orgán zákonodarnej moci v Slovenskej republike.

Analýza je v práci postavená na modelových situáciách a ich matematických porovnaníach. Modelové situácie sú vytvárané za predpokladu *ceteris paribus*. Na porovnanie modelových situácií je v práci použitý a zafinovaný ukazovateľ prirodzenosť zastúpenia.

Príspevok je rozdelený do troch krátkych kapitol. Prvá sa venuje problematike volebného kvóra a neprirodzenosti zastúpenia, ktorá vzniká zo súčasného nastavenia hranice pre vstup do parlamentu. V tejto kapitole sú analyzované aj iné možnosti nastavenia volebného kvóra. Ďalšia kapitola sa stručne venuje nedokonalostiam a paradoxom preferenčného hlasovania a návrhu iného riešenia preferenčného hlasovania. Posledná kapitola práce je akousi výzvou pre ďalšiu vedu a analýzu iných prvkov volebného a politického systému, nakoľko sa pri tvorbe tejto práce zistilo, že súčasný stav môže narušiť určité demokratické princípy.

Údaje a informácie používané v práci sú čerpané najmä z oficiálnych výsledkov volieb zverejnených Štatistickým úradom Slovenskej republiky, z právnych predpisov upravujúcich parlamentné voľby v Slovenskej republike, ale aj z odbornej literatúry, či článkov dostupných na internete. Práca sa opiera aj o výrok Johna Stuarda Milla, ktorý je uvedený na začiatku predkladanej práce.

Problematika volebného kvóra a neprirodzeného zastúpenia

Táto kapitola práce sa venuje určitým problémom vzniknutých práve z dôvodu existencie volebného kvóra. V Slovenskej republike sa pri voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky využíva takzvané explicitné volebné kvórum, ktoré je nastavené na hodnotu piatich percent. Úvod kapitoly je venovaný výkladu niektorých pojmov, ďalšia časť kapitoly vysvetľuje a poukazuje na paradoxy a anomálie vzniknuté po parlamentných voľbách v roku 2012. Kapitola zároveň zahŕňa analýzu iných nastavení volebného kvóra.

Výklad pojmov

Pre pochopenie danej práce je čitateľovi potrebné vysvetliť vybrané odporné pojmy používané v práci.

Volebné kvórum

Definícií volebného kvóra je v odbornej literatúre mnoho. Pre pochopenie tejto práce je možné ho zafinovať jednoducho a to ako podmienku, ktorú musí kandidujúci politický subjekt splniť, aby mohol získať pomernú časť zástupcov (mandátov) v zastupiteľskom zbore (napríklad v parlamente). Najčastejšie je tou podmienkou získanie určitého počtu hlasov. Pri voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky volebné kvórum predstavuje získanie minimálne 5% zo všetkých platných hlasov odovzdaných vo voľbách. Môžeme ešte rozlišovať explicitné a implicitné kvórum. Explicitné je neprirodzené a zákonom stanovené kvórum, napríklad ako pri voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky. Implicitné kvórum vyplýva z prirodzenosti volebného systému, ako napríklad získanie toľkých hlasov, aby kandidujúci subjekt mohol získať aspoň jeden mandát.

Prirodzenosť zastúpenia

Pre účely analyzovania a komparácie proporcionality, ekvivalentnosti a prirodzenosti zastúpenia je v práci použitý ukazovateľ prirodzenosť zastúpenia.

Nakoľko sme sa v slovenskej a českej odbornej literatúre s takýmto ukazovateľom nestretli, je potrebné ho vysvetliť.

Prirodzenosť zastúpenia vyjadruje rozdiel medzi percentuálnym pomerom stranou získaných hlasov k počtu všetkých platných odovzdaných hlasov vo voľbách a percentuálnym pomerom stranou získaných mandátov k počtu všetkých mandátov v parlamente. Za najprirodzenejšie zastúpenie môžeme považovať stav, ak je výsledkom nula. Čím vyššie je číslo v absolútnej hodnote, tým je zastúpenie neprirodzenejšie. Možno ešte rozlišovať kladnú a zápornú neprirodzenosť. Priemerná prirodzenosť zastúpenia je aritmetickým priemerom prirodzenosti zastúpenia všetkých strán, ktoré splnili volebné kvórum.

Prepadnuté hlasy

Za prepadnuté hlasy možno považovať hlasy voličov pre tie strany, ktoré nespĺnili volebné kvórum a daní voliči nebudú mať v parlamente svojich zástupcov. Ich hlasy teda môžeme považovať za prepadnuté, nakoľko nijako nezmenia politickú situáciu.

Neefektívne hlasy

Pod pojmom neefektívne hlasy chápeme také hlasy, ktoré získala strana, ktorá splnila volebné kvórum, zvýšia strane percentuálny pomer získaných hlasov k všetkým platným, ale nemajú vplyv na získanie ďalšieho mandátu, respektíve nezvýšia percentuálny pomer získaných mandátov.

Nedemokratické externality parlamentných volieb v roku 2012

Pri voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky v roku 2012 vznikalo mnoho externalít a ukázalo sa niekoľko nedemokratických prvkov, avšak nie všetky sú dôležité pre túto prácu.

V spomínaných voľbách bolo až 19, 32 % platných hlasov prepadnutých. Z toho vyplýva, že takmer každý piaty volič, nemal možnosť významne ovplyvniť výsledok volieb, respektíve až takmer pätina voličov nemá v parlamente zastúpenie. Je nespochybniteľné, že tento jav sa odráža na motivácii občanov ísť voliť a možno konštatovať, že to je dôvodom relatívne nízkej volebnej účasti².

Kandidát ĽSNS Marián Kotleba získal 29 158 preferenčných hlasov a mandát v parlamente nedostal, pričom kandidát SMERu-SD Daniel Duchoň získal 682 preferenčných hlasov a mandát získal.

Politická strana SMER-SD získala v týchto voľbách 55, 33 % mandátov³ a teda v parlamente zastupujú väčšinu obyvateľov, aj napriek tomu, že získali 44, 41 % všetkých platných hlasov, čo predstavuje 25, 82 % všetkých oprávnených voličov. Namiesto je teraz filozofická otázka, či má táto strana demokratickú legitimitu zastupovať väčšinu obyvateľov. Existuje možnosť skúmania, koho by volili občania, ktorí voliť nešli, avšak za racionálnejšie riešenie považujeme hľadanie takého volebného systému, ktorý by odrážal názory čo najväčšieho počtu voličov.

Analýza úpravy volebného kvóra

Táto časť príspevku je venovaná porovnávaniu aplikácie volebných kvór na výsledkoch parlamentných volieb v roku 2012. Výsledky sú aplikované za

² 59,11% (zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky).

³ 83 zo 150 mandátov.

8. študentská vedecká konferencia

predpokladu *ceteris paribus*. V tabuľkách sú zahrnuté strany, ktoré by splnili podmienku volebného kvóra, v druhých stĺpcoch je zobrazovaný percentuálny pomer získaných mandátov, v tretích počet získaných mandátov a v posledných je vyjadrená prirodzenosť zastúpenia. Pri každej výške kvóra je navrhnutá aj možná vládna koalícia, vypočítaný podiel prepadnutých hlasov a prirodzenosť zastúpenia.

Tabuľka 1.1 10 % - charakteristické pre Turecko

	percentuálny pomer	POČET	Rozdiel:
SMER	100,00	150	55,58

Tabuľka 1.2 7 % - charakteristické pre Rusko

	percentuálny pomer	POČET	Rozdiel:
SMER	72,00	108	27,58
KDH	14,00	21	5,18
OL	14,00	21	5,44

Tabuľka 1.3 6 % - charakteristické pre Moldavsko

	percentuálny pomer	POČET	Rozdiel:
SMER	59,33	89	14,92
KDH	12,00	18	3,18
OL	11,33	17	2,78
SDKU	8,00	12	1,90
Most	9,33	14	2,44

Tabuľka 1.4 3 %

	percentuálny pomer	POČET	Rozdiel:
SMER	50,00	75	5,58
KDH	10,00	15	1,18
OL	9,33	14	0,78
SaS	6,67	10	0,78
SDKU	6,67	10	0,57
Most	7,33	11	0,44
SNS	5,33	8	0,77
SMK	4,67	7	0,38

Sekcia politológie

Tabuľka 1.5 1, 5 % - charakteristické pre Izrael

	percentuálny pomer	POČET	Rozdiel:
SMER	48,00	72	3,58
KDH	9,33	14	0,51
OL	9,33	14	0,78
SaS	6,67	10	0,78
SDKU	6,67	10	0,57
Most	7,33	11	0,44
SNS	4,67	7	0,11
ĽSNS	1,33	2	-0,25
99%	2,00	3	0,41
SMK	4,67	7	0,38

Tabuľka 1.6 Implicitné – charakteristické pre Holandsko

	percentuálny pomer	POČET	Rozdiel:
SMER	46,00	69	1,58
KDH	9,33	14	0,51
OL	8,67	13	0,11
SaS	6,00	9	0,12
SDKU	6,67	10	0,57
Most	7,33	11	0,44
SNS	4,67	7	0,11
ĽSNS	1,33	2	-0,25
Zmena zdol	1,33	2	0,04
KSS	0,67	1	-0,06
99%	1,33	2	-0,25
ĽS-HZDS	0,67	1	-0,26
SMK	4,67	7	0,38
SSS-NM	1,33	2	0,11

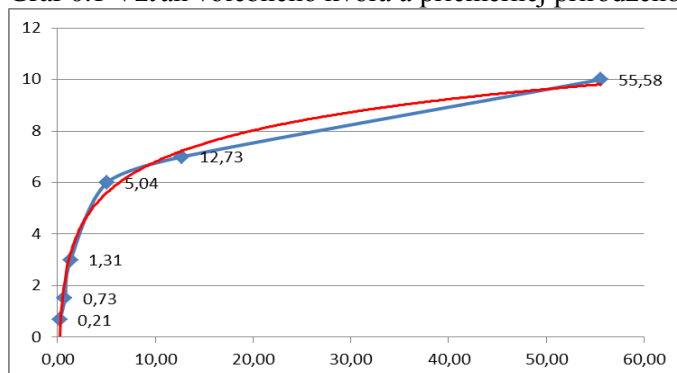
8. študentská vedecká konferencia

Tabuľka 1.7 Súhrnné výsledky

kvórum	Priemerná prirodzenosť zastúpenia	Podiel prepadnutých hlasov	Pravdepodobné koalície
10 %	55, 58	55, 58 %	SMER-SD
7 %	12, 73	38, 20%	SMER-SD
6 %	5, 04	25, 21%	SMER-SD
3 %	1, 31	10, 48%	SMER-SD + SNS, SMER-SD + KHD
1, 5 %	0, 73	7, 31%	SMER-SD + KHD, SME-SD + SNS, SMER-SD + 99%, SMER-SD + SDKÚ-DS
Implicitné	0, 21	3, 13%	SMER-SD + KHD, SMER-SD + SDKÚ-DS

Na základe predložených výpočtov možno konštatovať viacero faktov. So znižovaním volebného kvóra sa znižuje aj hodnota prirodzenosti zastúpenia a podiel prepadnutých hlasov. Zistujeme však, že vzťah priemernej prirodzenosti zastúpenia a výšky kvóra má logaritmický charakter (viď. graf 1.1). Na uvedenom grafe je zrejmé, že hranica, kedy sa vzťah vyvíja relatívne lineárne je približne na úrovni do 5 %, čo nám potvrdzuje, že 5 % výška kvóra by mala byť maximálna pre demokratické politické systémy. Z výpočtov môžeme tiež vyčítať, že pre dosiahnutie najprirodzenejšieho zastúpenia by bolo vhodné uplatňovať implicitné kvórum. Taktiež môžeme konštatovať, že aj pri aplikácii implicitného kvóra by bolo možné zostaviť stabilnú vládnu koalíciu z dvoch politických subjektov a tým sa nám vyvracia argument odporcov implicitného kvóra, že nebude možné vytvárať stabilné vládne koalície.

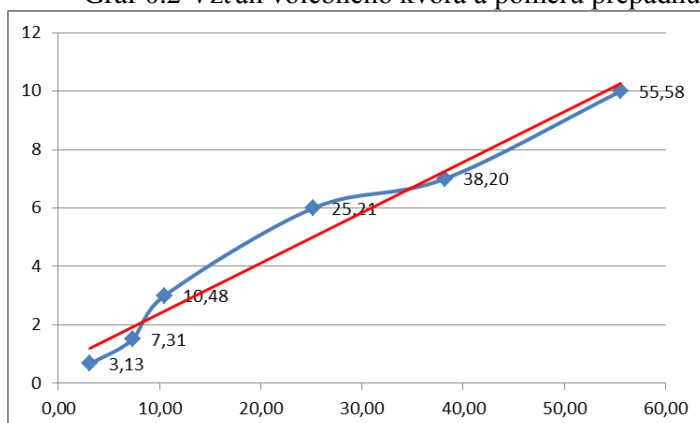
Graf 0.1 Vzťah volebného kvóra a priemernej prirodzenosti zastúpenia⁴

⁴ Pre bližšie vykreslenie vzťahu je v grafe červenou farbou vykreslená trendová krivka.

Z modelových situácií tiež zisťujeme, že podiel prepadnutých hlasov sa znižuje takmer priamo úmerne so znižovaním hranice kvóra. Vzťah možno považovať za lineárny. Konštatujeme, že nižšie volebné kvórum v slovenských parlamentných voľbách by mohlo zvýšiť záujem o voľby a pritiahnúť k schránkam viac voličov, nakoľko by sa znížil podiel prepadnutých hlasov.

Graf 0.2 Vzťah volebného kvóra a pomeru prepadnutých hlasov⁵

Problematika preferenčného hlasovania

Pri voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky sa používa systém straníckych listín, pričom strana určuje poradie kandidátov, avšak volič môže do poradia vstúpiť formou preferenčných hlasov. Volič disponuje štyrmi preferenčnými hlasmi. Už tento fakt vytvára u voliča pocit potreby rozhodnúť sa. Štyri disponibilné hlasy nemusia vyjadriť voličove nálady, nakoľko volič môže mať piatich, či šiestich obľúbených kandidátov.

Ďalším problémom preferenčného hlasovania je trojpercentné kvórum pre získanie mandátu. Kandidát, ktorý chce získať mandát, musí dostať minimálne 3 % preferenčných hlasov zo všetkých hlasov odovzdaných pre stranu, za ktorú kandidát kandidoval. Tento systém umožňuje získať mandát poslancom s vyšších miest na kandidátke na základe toho, že sa zvezú na popularite iných kandidátov, ktorí trojpercentné kvórum neprekročia. Systém tiež neumožňuje vyjadriť negatívne pocity ku kandidátom na vyšších miestach kandidátky.

Príklad z kandidátnej listiny OĽaNO: Ján Košturiak získal 4 826 preferenčných hlasov a nedostal mandát. Michal Wiezik získal 3 934 preferenčných hlasov a nedostal mandát. Na 16. mieste získal mandát Igor Hraško s 2 173 hlasmi. Ak by nekandidovali Ján Košturiak a Michal Wiezik možno očakávať, že OĽaNO by stratili jeden mandát.

Bodnárův paradox

Kamil Bodnár vo svojom blogu „Poslancom sa môže stať aj kandidát so ziskom 0 hlasov“ poukazuje na pradox systému preferenčného hlasovania v parlamentných voľbách na Slovensku. Tvrdí, že poslancom sa môže stať aj kandidát, ktorý u voličov nemá žiadnu podporu.

⁵ Pre bližšie vykreslenie vzťahu je v grafe červenou farbou vykreslená trendová krivka.

„Politická strana Sloboda a Solidarita dostala v roku 2010 vo voľbách 307.287 platných hlasov. Týmto výsledkom získala 22 mandátov (ŠÚ SR, Výsledky prednostného hlasovania, 2010). Ak by každý volič dal len jeden preferenčný hlas rovnomerne pre každého z kandidátov na miestach 23-150 a tým pádom by žiaden z kandidátov nezískal 3 % preferenčných hlasov (teda min. 9218 hlasov) potrebných na zvolenie za poslanca Národnej rady Slovenskej republiky, kandidátom na prvých dvadsiatich dvoch miestach kandidačnej listiny by nebolo potrebné získať žiaden hlas na to, aby sa stali poslancami Národnej rady Slovenskej republiky.“⁶

Diskusia a výzvy

Pri tvorbe tejto práce sme narazili na niekoľko nedemokratických prvkov volebného a politického systému v Slovenskej republike. Táto kapitola ma za úlohu poukázať na tieto prvky a vyzvať študentov, či vedeckých pracovníkov, aby sa popisovanou problematikou zaoberali.

Neekvivalentné pridelovanie mandátov

Z modelových situáciách v časti 1.3 práce je zrejmé, že systém pridelovania mandátov uplatňovaný v parlamentných voľbách na Slovensku je štedrejší pre strany, ktoré získali najviac hlasov. Teda systém prideluje podstatne neprirodzenejšie a neekvivalentnejšie mandáty silnejším stranám. Ak by sme vykreslili vzťah prirodzenosti zastúpenia a počtu získaných hlasov v ktoromkoľvek modeli predstavenom v práci, zistili by sme že vzťah by mal logaritmický priebeh, podobný grafu 1.1, čo nemožno považovať za demokratické.

Neprimerané financovanie strán

Politická strana SMER-SD získa za 6. Volebné obdobie, za predpokladu, že sa nepreruší až 23 678 722 € zo štátneho rozpočtu. Možno konštatovať, že takýto model financovania dáva malé a nové strany do konkurenčnej nevýhody voči strane SMER-SD.

Zvýšenie volebného kvóra

Zvýšiť volebné kvórum je možné zmenou zákona č. 333/2004 o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky. Zákon je možné zmeniť uznesením jednoduchej väčšiny poslancov slovenského parlamentu. Po parlamentných voľbách v roku 2012 má parlamentný subjekt SMER-SD v parlamente dostatok poslancov na túto zmenu. Z modelových situácií popísaných v časti 1.3 práce možno konštatovať, že SMER-SD môže mať motiváciu zmeniť kvórum, či akokoľvek inak zmeniť volebný, či politický systém v ich prospech.

Záver

Práca čitateľovi poukazuje na určité nedemokratické aspekty a prvky volebného systému uplatňovaného pri voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky. Vo svojej úvodnej časti vysvetľuje niektoré pojmy potrebné pre pochopenie práce a následne analyzuje volebné kvórum. Z danej analýzy možno konštatovať, že by bolo

⁶ Bodnár, K.: Poslancom sa môže stať aj kandidát so ziskom 0 hlasov, 2012

demokratickejšie a spravodlivejšie znížiť volebné kvórum aplikované pri voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky. Modelové situácie dokazujú, že zastúpenie v parlamente by tak bolo prirodzenejšie a ekvivalentnejšie. Zároveň by bolo menej prepadnutých hlasov. Z krátkodobého hľadiska by bolo vhodné znížiť volebné kvórum na úroveň troch percent a z dlhodobého hľadiska uvažovať o zavedení implicitného kvóra.

V ďalšej časti práce je analyzované preferenčné hlasovanie. Práca poukazuje na nedemokratickosť existencie 3 % kvóra a externalít spojených s jeho existenciou. Navrhujeme preto 3 % kvórum zrušiť a 4 disponibilné preferenčné hlasy nahradiť väčším počtom. Z dlhodobého hľadiska navrhujeme zaviesť negatívne preferenčné hlasy. Poradie v akom by poslanci získavali mandáty by bolo na rozhodnutí voličov. Určovalo by sa utvorením poradia na základe sumy kladných a negatívnych hlasov. V prípade získania nulového počtu hlasov, by o poradí rozhodovalo poradie, ktoré určila strana.

Záver práce je venovaný iným nedemokratickým prvkom, na ktoré sme pri tvorbe práce narazili a vyzýva na vedeckú a akademickú diskusiu k týmto témam.

Literatúra:

BODNÁR, K.: 2012. Poslancom sa môže stať aj kandidát so ziskom 0 hlasov. [online] [cit. 2012-05-17] Dostupné na internete:

<<http://kamilbodnar.blog.sme.sk/c/289041/Poslancom-sa-moze-stat-aj-kandidat-so-ziskom-0-hlasov.html>>.

Kolektív autorov: 2011. Voľby do Národnej rady Slovenskej republiky. MERKURY spol. s r.o., 2011. 112 s. ISBN 978-80-89458-19-6.

MILL, J. S.: Úvahy o zastupiteľskej demokracii.